

EDITURA PARALELA 45

Colecție inițiată de Romulus Brâncoveanu

Editor: Călin Vlășie

Redactor: Liviu Mățăoanu

Tehnoredactare: Adriana Vlădescu

Coperta colecției: Ionuț Broșțianu

Prepress: Marius Badea

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MIHAILOV, EMILIAN

Arhitectonica moralității / Emilian Mihailov ; pref. de Valentin Mureșan. - Pitești : Paralela 45, 2017

Conține bibliografie

ISBN 978-973-47-2507-6

I. Mureșan, Valentin (pref.)

17

*Contravaloarea timbrului literar se depune în contul
Uniunii Scriitorilor din România*

COMENZI – CARTEA PRIN POȘTĂ

EDITURA PARALELA 45

Pitești, jud. Argeș, cod 110174, str. Frații Golești 130

Tel.: 0248 633 130; 0753 040 444

0721 247 918

Tel./fax: 0248 214 533; 0248 631 439; 0248 631 492.

E-mail: comenzi@edituraparelela45.ro

sau accesați www.edituraparelela45.ro

Tiparul executat la tipografia *Editurii Paralela 45*

E-mail: tipografie@edituraparelela45.ro

Copyright © Editura Paralela 45, 2017, pentru prezenta ediție

EMILIAN MIHAILOV

Arhitectura moralității

Editura Paralela 45

Prefață

Cititorul acestei cărți va fi curios să afle, înainte de toate, cine este purtătorul numelui de pe copertă, cine e „atletul” care îndrăznește să se confrunte cu una dintre cele mai exasperante opere scrise în istoria milenară a filosofiei, opera prusacului Immanuel Kant. Așa m-am întrebat și eu când a venit la mine un tânăr care mi-a spus că vrea să facă o teză de doctorat în etica lui Kant. L-am privit atent. Aveam în față o ființă rațională filiformă, care începea la nivelul solului cu o pereche de pantofi de pânză, de origine incertă, se prelungea la nesfârșit cu două membre inferioare subțiri care asigurau totuși ansamblului o bună amortizare a șocurilor oferite de viață (altfel nu-mi pot explica mersul balansat, indiscutabil vesel, al acestei poziții aparținând, parcă, imaginarei „lumi inteligibile” a profesorului de la Königsberg), totul continuându-se cu o cămașă cu mâneci scurte, trădând apetitul posesorului ei pentru muncă, din care ieșeau finalmente doi ochi periscopici de un albastru ceresc care aveau darul să reverse în jur o iradiere halucinatorie ce fermeca studentele și studenții care nu au întârziat să facă din el un idol.

M-a chinuit în cei trei ani lucați împreună. Și asta pentru că avea bunul obicei, atât de rar printre doctoranzi, să vină aproape săptămânal cu o nouă interpretare scrisă, de regulă pulverizând interpretările mele, cele patru-cinci pagini având darul de a stârni un dialog deseori epuizant, care dura și el vreo patru-cinci ore. Ne ieșeam uneori din fire dar i-am observat strădania de a nu depăși o limită. Plecam seara spre metrou, clătându-ne pe drum din cauza efortului și, de cele mai multe ori, a lipsei rezultatului. Căci dl. Mihailov nu se lăsa ușor. I-am fixat una dintre cele mai neîndurătoare comisii de

susținere formată, între alții, din profesorii Mircea Flonta și Adrian Miroiu – doi „câini răi”. La stabilirea calificativului am evitat să încep cu propria evaluare și am fost surprins să-i aud pe toți: „maxim”. „Mai gândiți-vă”, le-am zis, aruncând pe masă baremul, dar poziția celor pe care altă dată încercam în zadar să-i înduplec, era fermă: *summa cum laude*. În fine, noul doctor a acceptat că pentru a-și publica teza sub formă de carte mai are de lucru. Iată-l aici la finalizare.

Cum era de așteptat, ca să nu zic firesc, nu am ajuns nici până azi la o viziune comună. Avantajul pe care-l prezenta Emilian Mihailov pentru un conducător de doctorat consta în aceea că doctorandul nu era de acord cu aproape nimic din ceea ce îi sugera, obligându-te și pe tine la o a doua reflecție. L-am îndrumat să citească mai mult din literatura de comentariu aparținând spațiului anglo-saxon, filosofiei așa-zis analitice și, ca totul să fie bine articulat, l-am sfătuit să meargă și el, împreună cu un alt doctorand talentat, Daniel Nica, cu o bursă la Oxford, așa cum fusesem și eu la începutul anilor '90. O perioadă care m-a marcat decisiv. O întâmplare fericită a făcut să-l cunoaștem pe Julian Săvulescu, directorul Centrului „Uehiro” de etică practică din Universitatea oxfordiană care i-a invitat la Centrul său. Prilej cu care cei doi l-au cunoscut la noua sa locuință, în Somerset, și pe profesorul John Lucas care a trimis bibliotecii Facultății noastre câteva cutii cu cărți. Cei doi au făcut o excelentă impresie pretențioaselor lor gazde. Apoi am stabilit o legătură strânsă cu Centrul de etică și am constatat că doctorandul Mihailov se descurcă mai bine decât mine în aceste treburi practice. L-am lăsat s-o ia înainte. Cu zâmbetul pe buze, fără nervi, plin de optimism, e gata să depășească orice obstacol. Botoșaniul lui s-ar putea să aibă ceva din Oxfordul nostru.

Lucrarea de față urmărește una dintre cele mai tehnice și îndelung controversate probleme ale eticii lui Kant: numărul, funcțiile și relațiile dintre „formulele” principiului suprem al moralității, ca și evoluția acestora în șirul de opere de filosofie morală scrise la maturitate, grupând semnificativ soluțiile avansate până acum și oferind, în mod firesc, propriile interpretări. O carte despre fundamentele teoriei etice a lui Kant, așadar. Autorul își creează un sistem de referință original, format din așa-zisa „arhitectonică a rațiunii practice”, sprijinit fiind

și pe distincția dintre „principii practice constitutive”, „regulative”, respectiv „intermediare”. El expune firesc, fără lungimi inutile, intuitiv, atât pozițiile altor cercetători, cât și pe ale sale. Sub pana sa, absconsul Kant devine mai omenos. Poziția lui Mihailov este una non-reducționistă în privința formulelor, susținând că FA, FLU și FU sunt principii constitutive, că FIS este un principiu regulativ și că FLN este un principiu intermediar, analog schematismului transcendental. Formula autonomiei este principiul suprem al moralității, celelalte formule având locul și rostul lor în arhitectura rațiunii practice. Claritatea expunerii și apetitul autorului pentru polemica rațională, mitralierea continuă a cititorului cu riscante soluții proprii, fac textul cu atât mai atrăgător și mai capabil să te îmbie la o lectură implicată.

Cineva care caută cu orice preț pricină ar putea întreba: dar ce e cu numărarea aceasta a „formulelor” lui Kant, ea pare să fi devenit un nou sport la Facultatea de filosofie? Dacă într-adevăr a devenit un nou sport, șoptit pe la colțuri, înseamnă că suntem în fața unei performanțe mondiale. De unde provine interesul multora pentru ea? Din aceea că s-a scris puțin pe această temă. Nu se vorbește prea mult despre justificarea datoriilor *a priori*, ci prea puțin. Tema e complexă, aducând în discuție fundamentele de inspirație matematică ale eticii kantiene, structura inedită a teoriei lui în contextul „revoluției metafizice” propuse, sensul fundamentării *a priori* a acestei teorii, explicarea felului în care decurg datoriile *a priori* din principiul suprem etc. Toate aceste chestiuni sunt abordate frontal sau atinse de autor.

Partea cea mai originală a lucrării și totodată cea mai aptă să stârnească dispute și opoziții este cea intitulată „Arhitectonica rațiunii practice”, concluzionată prin capitolul ultim. Aici sunt stabilite funcțiile de bază ale formulelor în limitele coordonatelor interpretării ce poartă semnătura autorului acestui comentariu.

Cartea lui Emilian Mihailov oferă una dintre rarele lucrări de calitate, rod al unei îndelungate reflecții, scrise într-o limbă română curată, de un autor român, cu privire la viziunea etică a altui cetățean al Europei moderne, Immanuel Kant. Europa modernă a fost rezultatul întâlnirii acestor spirite creative diverse. E datoria noastră să

le cultivăm și să le ținem împreună. Sunt sigur că lectura și reflecția liberă asupra acestei cărți vor reprezenta o contribuție.

Valentin Mureșan
17 august 2016, București

EDITURA PARALELA 45

Cuvânt înainte

Lectura operei lui Kant i-a dat lui Goethe sentimentul că se află într-o cameră plină de lumină. Nu am avut aceeași senzație. Kant scrie greoi, indescrifabil, cu fraze care se întind pe mai multe pagini (da, e posibil!), pivotând între semnificații diferite ale aceluiași concept. Densitatea ideilor epuizează cititorul, iar sărăcia exemplelor, atât de necesare pentru a ține pasul cu gândirea abstractă la cele mai înalte niveluri, descumpănește. Derek Parfit, poate cel mai important filosof contemporan, se plângea că exemplul lăsat de Kant nu mai permite nimănui să reproșeze altora stilul alambicat.

Aprofundarea filosofiei morale kantiene nu a fost rezultatul efortului propriu. Discuțiile, lectura comună, întrebările, sugestiile, criticile de care am avut parte pe parcursul multor ani m-au ajutat să știu ceea ce nu știu. Am ajuns să înțeleg că dictonul socratic apreciază mai mult adâncimea limitelor înțelegerii decât adevărul. Am ajuns să cred că filosofia este o activitate colectivă și că avem responsabilitatea să reacționăm la munca celorlalți.

Sunt norocos pentru oamenii care au contribuit la îmbunătățirea acestei cărți.¹ Mulțumesc lui Emanuel Socaciu, Cristinei Voinea, Adrian Miroriu, Alexandrei Pârvulescu, Ioan Biriș, Laurențiu Staicu, Constantin Vică, Daniel Nica, Cristian Iftode, Alexandru Dragomir,

¹ Capitolul „Formula legii naturii” este o variantă modificată a articolului „The Normativity of Kant's Formula of the Law of Nature”, pe care l-am publicat în *Romanian Journal of Analytic Philosophy*, vol. 7, nr. 2, 2013. De asemenea, unele părți din capitolul „Fomulă sau formulare” au fost deja publicate în „Este Kant un consecinționist?”, din volumul M. Dumitru, A. P. Iliescu, V. Mureșan, C. Văduva (ed.), *60 de ani în universitate. O carte dedicată profesorului Mircea Flonta*, Editura Universității din București, 2015.

Mihaelei Constantinescu, Jens Timmermann. Îi mulțumesc lui Ilie Pârvu pentru observațiile făcute pe marginea capitolului „Arhitectonica rațiunii practice”. De asemenea, sunt îndatorat lui Mircea Flonta pentru comentariile critice pe marginea mai multor capitole, dar și pentru învățătura filosofică de a căuta „pacea în gânduri”.

Nu în ultimul rând, doresc să-mi exprim recunoștința față de Valentin Mureșan care m-a presat tot timpul să-mi conturez și să-mi apăr cât mai bine punctul de vedere. Atunci când discutam fiecare colț de idee, cel mai adesea aveam parte de polemici maraton. Îi mulțumesc pentru frăția și energia cu care mi-a ghidat munca filosofică! Apreciez nespus experiența umană și intelectuală cu care m-am ales.

CUPRINS

Prefață	5
Cuvânt înainte.....	9
Introducere	11
Problema formulelor imperativului categoric	16
Echivalența principiilor	27
Formulă sau formulare?	43
Arhitectonica rațiunii practice	47
Formula legii universale	62
Formula legii naturii.....	86
Formula umanității.....	110
Formula autonomiei	131
Formula regatului scopurilor	152
Structura eticii kantiene.....	173
Bibliografie	178